

Джерела та література.

1. Carlo Maria Aloe, Annarita De Maio. Balancing Temperature and Humidity Control in Storage Location Assignment: An Optimization Perspective in Refrigerated Warehouses. Sustainability. 2025, 17(16), 7477. <https://doi.org/10.3390/su17167477>.

УДК 628.4:504.06(477)

Юрій Юрик

Науковий керівник: Ігор Вітик, канд. юрид. наук.

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна

**ДО ПИТАННЯ ПОВЕРНЕННЯ ТЕРИТОРІЙ ЗАЙНЯТИХ ПІД СМІТТЄЗВАЛИЩА В
ЕКОНОМІЧНУ ЕКСПЛУАТАЦІЮ ДЕРЖАВИ**

***Анотація.** У статті розглядається критичний стан ситуації з відходами в Україні та проблема великих і стихійних сміттєзвалищ, які займають значні площі та становлять серйозну екологічну загрозу. Проаналізовано вплив російської агресії на різке збільшення обсягів відходів, зокрема небезпечних. Особлива увага приділяється міжнародному досвіду переробки та повторного використання відходів, можливостям економічної вигоди від їх рекуперації та необхідності створення сучасної інфраструктури переробки в Україні. Доводиться, що ефективне вирішення проблеми можливе лише за умови комплексної взаємодії держави, місцевого самоврядування, бізнесу та громадянськості.*

***Ключові слова:** сміттєзвалища, управління відходами, екологічна безпека, переробка відходів*

Yurii Yuryk

Scientific Advisor: Ihor Vityk, PhD in Law

Ternopil Ivan Puluj National Technical University, Ukraine

Restoring Landfill-Occupied Territories to Productive Economic Use: Legal and Practical Challenges

На сьогодні в Україні склалась критична ситуація, пов'язана з утворенням, накопиченням, зберіганням, обробленням, відновленням та захороненням відходів, що характеризується подальшим розвитком екологічних загроз. Незважаючи на декларування пріоритетності проблеми відходів, розроблення відповідної нормативно – правової бази, а також впровадження різних цільових програм як на державному, так і на місцевому рівні, збільшення та накопичення відходів не зупинено.

Широкомасштабна збройна агресія рф проти України спричинила різке збільшення обсягів відходів, серед яких пошкоджені та покинуті транспортні засоби та обладнання, уламки снарядів, відходи від руйнувань будинків, інші відходи. Деякі з відходів є небезпечними, особливо медичні відходи, відходи із вмістом важких металів та відходи від руйнувань, що містять небезпечні компоненти, зокрема азбест. За даними Міндовкілля, станом на кінець 2024 року загальний обсяг відходів, що утворилися внаслідок агресії рф проти України, становив понад 800 тис. тонн.

Міжнародний і Європейський досвід свідчать про можливість зменшення таких збитків шляхом повторного використання матеріалів та відновлення відходів від руйнувань.

Довідково: офіційно в Україні зареєстровано більше тридцяти п'яти тисяч сміттєзвалищ. Найбільші з них знаходяться в Київській, Одеській, Тернопільській, Вінницькій, Запорізькій, Львівській, Харківській, Херсонській, Закарпатській областях.

В Україні переважна кількість побутових відходів зберігається на полігонах – спеціальних інженерних спорудах, які почали використовуватися з другої половини ХХ ст. Один з найбільших в Україні таких полігонів, що займає площу понад 60 га, знаходиться в Обухівському районі, що під Києвом. Київ щоденно продукує 3 тис. тонн сміття (для прикладу,

Львів – 650 тонн). За останні одинадцять років там уже накопичилося 6,5 млн. тонн відходів. На сміттєзвалищі багато птахів і гризунів, а в найближчих озерах зберігається 500 тис. тонн отруйного фільтрату, що збільшується на півсантиметра на добу. У результаті гниття відходів утворюється токсичний газ метан, що спричиняє самозаймання сміттєзвалищ та їх зсув.

На вимоги екологів та громадськості Обухівський полігон декілька разів закривався, але згодом його знову відкривали, оскільки він є єдиним у Київській області, і сьогодні альтернативи йому немає. Процеси урбанізації столиці тривають, а разом з ними зростає і кількість сміття. Водночас, звозити сміття на цей полігон можна буде лише упродовж найближчих 10 років, а далі він буде повністю заповнений. Тому протягом найближчого часу необхідно віднайти нову площу під відходи, оскільки подальше використання Обухівського сміттєзвалища може призвести до екологічної катастрофи у столичному регіоні.

Такі ж проблеми існують в інших регіонах України, де функціонують подібні сміттєзвалища, наприклад, під м. Одеса, де під сміттєзвалище відведено Дальницькі кар'єри, що займають площу 95 га і вже на 70% завалені сміттям. Однак, за оцінками екологів, справжнім лихом для України є саме стихійні сміттєзвалища, приблизна кількість яких становить декілька десятків тисяч. Площа лише зареєстрованих в Україні сміттєзвалищ становить 12 тис. кв. км., що дорівнює території таких країн, як Кіпр чи Чорногорія. У результаті вже сьогодні майже 6% усієї території України зайнята під сміттєзвалища, на яких перебуває понад 35 млрд. тонн відходів, з них – 2,8 млрд. тонн є високотоксичними. Щорічно загальний об'єм побутових відходів збільшується на 50 млн. кубометрів, а промислових – на 175 млн. кубометрів.

У той же час, 40% компонентів побутових відходів є цінною сировиною, природні запаси якої обмежені.

За дослідженнями фахівців у природних умовах сталеві склянки абсорбуються природою за 100 років, алюмінієві – за 80, пластикові контейнери – за 50-80 років, поліетиленові мішки – за 10-20 років, паперові стаканчики – за 5 років.

Під сміттєзвалища, як правило, відводяться природні території, де могли б бути зелені зони, парки відпочинку, сільськогосподарські угіддя тощо. Ці території виключаються із землекористування на сотні років, полігони є об'єктами підвищеної екологічної небезпеки протягом тривалого часу, оскільки отруйні відходи, наприклад, люмінесцентні лампи з ртутними компонентами чи батарейки часто без усякого контролю часто вивозять на звичайні сміттєзвалища. Як наслідок, відбувається забруднення навколишнього середовища, ґрунтів, ґрунтових вод, повітря.

Головними причинами такої ситуації є неналежний державний екологічний контроль за функціонуванням сміттєзвалищ, відсутність економічних стимулів щодо переробки сміття та необхідної кількості сучасних сміттєпереробних заводів.

Це є наслідком того, що, незважаючи на прибутковість сміттевого бізнесу у світі, в Україні він майже не розвивається. Водночас, за оцінками фахівців нелегальний обіг грошових коштів в Україні пов'язаних зі сміттєвим бізнесом становить сотні млн. грн. Саме несанкціоноване розміщення відходів є джерелом такого кримінального бізнесу.

Так, якщо відходи промисловості в середньому на 50% знову використовуються у виробництві як сировина, то 90% комунальних відходів направляються на полігони для їх захоронення.

Проблема утилізації сміття в Україні полягає в тому, що ця робота відбувається за технологіями минулого століття, в результаті чого спричиняється значна шкода навколишньому природному середовищу. У Києві, наприклад, функціонує лише один сміттєспалювальний завод, що працює за технологіями середини 80-х років минулого століття.

На думку фахівців, вирішити проблему сміттєзвалищ в Україні можливо лише за умови будівництва мережі сучасних заводів з переробки сміття. Такі заводи вже упродовж багатьох десятиліть успішно працюють в ряді європейських та азійських країн, перетворюючи відходи

на цінну сировину для промисловості. Увесь цивілізований світ навчився отримувати зі сміття тепло, електроенергію, добрива, інші продукти переробки.

Прикладом належного використання сміття є японці, які ставляться до відходів, як до ресурсів. Згідно з відповідною державною комплексною програмою використання відходів, 50% усіх муніципальних твердих відходів підлягають рециркуляції, близько 34% з них спалюється, 16% – закопується в землю, а 0,2% – використовується як добрива. Крім того, з пустих пляшок будують цілі острови. Так, після відсортування, відходи проходять термічну обробку, після чого з них виготовляють брикети, з яких будують штучні острови.

Деякі країни займаються навіть імпортом сміття. Наприклад, Швеція і Данія імпортують сміття з Німеччини і Норвегії та в подальшому використовують його для виробництва електроенергії. Китай купує в США пластик і макулатуру для вторинної переробки. Стимулюється виробництво пакетів і обгортки з-під продуктів з біопластика та целюлози, що розкладається через півроку.

Лише з 6% побутових відходів не можна отримати користь, а тому вони підлягають утилізації. За оцінками експертів, належне використання українського сміття може мати економічний ефект у 1,25 млрд. дол. США щорічно. Кожен українець за рік продукує приблизно 250 кг сміття. У сумі по країні викидається 10 млн. тонн відходів. Однак, на цьому смітті можна заробляти (*середня ціна в пунктах приймання – 5 грн. за 1 кг. макулатури і 6 грн. за 1 кг. пластикових пляшок. Бите скло коштує 1 грн. за 1 кг, алюмінієві банки – 1 грн. за штуку*). В Україні повторно використовується менше половини всіх скляних пляшок, тоді як у Фінляндії використовується до 100% скляної тари. У Європі для зручності громадянин може здати використану скляну чи пластикову тару прямо в автомат у супермаркеті, отримавши при цьому відповідний чек. На цей чек у касі можна отримати гроші або ж використати його під час розрахунку за придбані товари.

Тому, при вирішенні питання ліквідації сміттєзвалищ необхідно посилити роль держави, органів місцевого самоврядування та громадськості. Особливо це стосується Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України, до завдань якого (згідно з Положенням про це міністерство, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 21.07.2025 р. №903) віднесено забезпечення нормативно-правового регулювання у сфері екологічної безпеки, поводження з відходами, у тому числі радіоактивними.

Можливо констатувати, що організаційно-правові питання щодо вирішення ситуації зі сміттєзвалищами в Україні та охорони природного середовища у чинних нормативно-правових актах в основному врегульовані.

Так, відповідно до ст. 30 Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні”, вирішення питань організації управління побутовими відходами, відходами будівництва та знесення тощо віднесено до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад.

Кримінальним кодексом України (ст. 239) передбачена відповідальність за забруднення або псування земель речовинами, відходами чи іншими матеріалами, шкідливими для життя, здоров'я людей або довкілля, внаслідок порушення спеціальних правил, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля.

Крім того, з метою визначення механізму надання суб'єктами господарювання послуг з вивезення побутових відходів у містах, селищах і селах Кабінетом Міністрів України 08.08.2023 р. за №835 затверджені Правила надання послуги з управління побутовими відходами.

Таким, що потребує свого вирішення, є завдання створення замкнутих циклів переробки відходів, розвиток інфраструктури для їх утилізації, проведення інших заходів, які, на першому етапі, мають своїм завданням зупинити збільшення відходів, а наступним етапом є знищення усіх тих відходів, що накопичились упродовж попередніх десятиліть. Важливим є залучення інвестицій під будівництво нових сміттєспалювальних заводів. Головним чином, це завдання

вирішено положеннями законів України «Про управління відходами», що визначає правові, організаційні, економічні засади діяльності щодо запобігання утворенню, зменшення обсягів утворення відходів, зниження негативних наслідків від діяльності з управління відходами, сприяння підготовці відходів до повторного використання, «Про житлово – комунальні послуги» норми якого визначають послуги з управління побутовими відходами (ст. 25), а також Національного плану управління відходами до 2033 р., затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.12.2024 р. №1353-р., якими передбачено, що Україна повинна зменшити захоронення біовідходів на полігонах і звалищах за допомогою встановлення сортувальних ліній; збільшити кількість та потужність побудованих для компостування біовідходів; підвищити екологічну обізнаність українського громадянства тощо.

Зважаючи на викладене, можливо зробити висновок, що основною причиною погіршення в Україні ситуації зі сміттєзвалищами є неналежне виконання органами державної влади України та місцевого самоврядування положень вже прийнятих нормативно – правових актів України, що перелічені вище.

Однак, лише діючи у правовій площині, увесь комплекс проблем, пов'язаних зі сміттєзвалищами в Україні, не вирішити. У цій сфері необхідно діяти комплексно, включаючи ефективну роботу не лише державних органів та органів місцевого самоврядування задля збереження екосистеми нашої держави, а й громадськості, засобів масової інформації, недержавних організацій тощо.

Невирішеність цієї проблеми вже у найближчі роки призведе до того, що Україна перетвориться на велике сміттєзвалище в центрі Європи і загрожуватиме екологічною катастрофою.

Джерела та література

1. Тетяна Тевтун «Чому Україна аутсайдер у переробці сміття і як це виправити», інтернет ресурс: w.liga.net/opinion/232283_pochemu-ukraina-autsayder-v-pererabotke-musora-i-kak-eto-ispravlit.htm;
2. Дарина Бавзалюк «Сміттєзвалища поставити на карту», щоденна газета Україна молода від 05.07.2024 р., випуск №083;
3. Ілля Жегульов «Міліардери на сміттєзвалищі», інтернет ресурс: <http://www.forbes.ru/sobytiya/rynki/83158-milliardery-na-svalke>;
4. Антон Швець «Бізнес на смітті», інтернет ресурс: <https://uainfo.org/blognews/1465021620-biznes-na-musore-v-ukraine---ochen-pribylnoe-delo.html>;
7. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»;
8. Закон України «Про управління відходами»;
9. Закон України «Про житлово – комунальні послуги»;
10. «Кримінальний кодекс України»;
11. Положення про Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 21.07.2025 р. №903;
12. Правила надання послуги з управління побутовими відходами, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 08.08.2023 р. № 835;
13. Національний план з управління відходами до 2033 року, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.12.2024 р. № 1353 -р.